KAMU MALİYESİ EKOSİSTEMİ: KATMANLARA VE TARTIŞMA EKSENLERİNE ANALİTİK YAKLAŞIMLAR

Editör

Prof. Dr. Mustafa Erkan ÜYÜMEZ

EKİN
Basım Yayın Dağıtım

2025

© 2025 Ekin Yayınevi

Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz.

Sertifika No: 48743

e_ISBN: 978-625-5661-77-7

Ekim 2025

Sayfa Düzeni/Kapak Tasarımı: Aslı AYRANCI

EKİN Basım Yayın Dağıtım

Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.
Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA
Tel .: (0.224) 220 16 72 - 223 04 37
Fax.: (0.224) 223 41 12
e-mail: info@ekinyayinevi.com
www.ekinkitap.com

SUNUŞ

Elinizdeki eser, maliyenin soğuk odaları ile insanın tarihsel ve ahlaki arayışlarının sıcak nabzını aynı kapakta buluşturma çabasının bir ürünü. Borcun sürdürülebilirliğini ölçen formüllerden, vergi uyumunu şekillendiren algısal kırılmalara; bölgesel kalkınma dinamiklerinden teknolojinin (blockchain) dönüştürücü vaadine ve en sonda da verginin meşruiyetine yön veren İbrahimî geleneklerin tarihsel katmanlarına uzanan bir düşünce hattı kurduk. Bu hat, düz bir çizgi değil; kimi yerde yükselen, kimi yerde durup soluklanan; fakat her defasında kamu ekonomisinin merkez sorusuna yani kaynakların toplanması, dağıtımı ve bunun ne ölçüde adil olduğu sorusuna yeniden bakan entelektüel kıvrımların parçalarını oluşturmaktadır.

Bu kitabın başlığını "Kamu Maliyesi Ekosistemi: Katmanlara ve Tartışma Eksenlerine Analitik Yaklaşımlar" olarak seçmemizin nedeni, kamu maliyesine ilişkin çalışmaların artık yalnızca bütçe dengesi, vergi tekniği veya borç dinamikleri gibi tekil alanlarda ilerlemediğini; aksine birbirine nüfuz eden çok katmanlı (makro, kurumsal, davranışsal, dijital, normatif ve mekânsal) bir etkileşim ağı içinde anlam kazandığını vurgulama ihtiyacıdır. Ekosistem metaforu; karmaşıklığı, geri besleme döngülerini, şoklara karşı dayanıklılık gereğini ve reformların yan etkilerini öngörme zorunluluğunu içeren bütüncül bir çerçeve sunar. Bu derleme, farklı konularda yazılmış gibi görünen çalışmaların aslında aynı ekosistemin farklı katman ve tartışma eksenlerinde konumlandığını gösterme amacı taşımaktadır.

Katman kavramı, analizi yatay olarak genişletmek yerine dikey derinlik eklememize imkân verir. Her bölümün dokunduğu bir "işlem alanı" ve bu alanı anlamlandıran üst/alt ilişkiler vardır. Bu kitapta örtük olarak şu katman tasnifi yapılandırılmıştır:

1. Makro-Fiskal Dinamikler (borç sürdürülebilirliği, dış entegrasyon, şok emilimi)
2. Kurumsal ve Düzenleyici Yapı (vergi mevzuatı, muhasebe/raporlama standartları, hukuki ilkeler)
3. Davranışsal ve Teşvik Boyutu (mükellef algısı, uyum motivasyonları, insan sermayesi hareketliliği)
4. Dijital / Veri ve Teknolojik Altyapı (blockchain, saydamlık, gözetim–güven dengesi)
5. Normatif ve Meşruiyet Katmanı (adalet, hakkaniyet, tarihsel–dinî meşruiyet gerekçeleri, sosyal politika amaçlı vergi istisnaları)
6. Mekânsal / Çok Düzeyli Boyut (bölgesel kalkınma farkları, uluslararası entegrasyon kanalları)

Eksen ifadesi, literatürde ve politikada süreklilik gösteren gerilimli odakları (ör. esneklik–kanunilik, verimlilik–adalet, büyüme–sürdürülebilirlik) görünür kılar. Bu kitapta bölümlerin kümelendiği temel tartışma eksenleri şunlardır:

- Borç Sürdürülebilirliği ve Risk Yönetimi
- Yapısal Uyum ve Dış/Uluslararası Entegrasyon
- Bölgesel Denge ve Kalkınma
- Vergi Sisteminin Yapısal Reformu ve Basitleştirme
- İnsan Sermayesi, Teşvik Tasarımı ve Göç Dinamikleri
- Meşruiyet, Adalet, Hukukilik ve Normatif Temeller
- Teknoloji, Veri ve Uyum Altyapısı
- Mikro Davranışsal Uyum ve Algı
- Saydamlık, Raporlama Kalitesi ve Standardizasyon

Kitabın Mimarisine Genel Bakış: Bu kitapta yer alan çalışmaları tek tek sıralamak yerine onları tematik kümeler halinde, ekosistem mantığındaki dolaşım kanallarına benzeterek sunmak istiyorum:

1. Makro Finansal Sürdürülebilirlik ve Dış Şoklara Dayanıklılık

- "10 Güneydoğu Avrupa Ülkesi İçin Toplam Kamu Borcunun Belirleyicileri" kamu borcuna ilişkin çok ülkeli panel nedensellik yaklaşımıyla borç dinamiklerinin davranışsal bileşenlerini ortaya koyuyor.
- "Doğal Afetlerin Borç Sürdürülebilirliği Üzerindeki Etkisi" afet şoklarının mali kırılganlık üreten doğasını ve risk transfer–finansman araçları yelpazesini analitik çerçeveye oturtuyor.
- "AB–Türkiye Gümrük Birliği'nin Güncellenmesi Sorunsalı" ticaret entegrasyonu, yeşil gündem ve kurumsal uyum maliyetlerini borç ve rekabet eksenlerinde yeniden değerlendiriyor.
- "Vergilemede Esneklik ve Kanunilik İlişkisi" optimum uyarlanabilirliğin hukuk devleti ilkesini zayıflatmadan nasıl tasarlanabileceğini tartışıyor.

2. Yapısal Dönüşüm, Bölgesel Kalkınma ve Vergi Mimarisi

- "Türkiye'de Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi" mali araç–mekânsal eşitsizlik etkileşimini irdeliyor.
- "Türk Vergi Sistemindeki Yapısal Sorunlar" vergi tabanının darlığı, dolaylı vergilere aşırı yaslanma ve vergi harcaması asimetrilerini nesnel verilerle açığa çıkarıyor.

3. Vergi Uygulamaları, Teknoloji ve Mikro Davranış

- "Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıkların… VUK–IFRS–BOBİ FRS Karşılaştırması" ölçüm standardizasyonunun mali şeffaflığa ve vergi matrahı kalitesine etkisini katmanlı bir kıyasla sunuyor.

- "Engelli Bireylere Yönelik ÖTV Muafiyeti" mali harcama–sosyal kapsama–fiskal sürdürülebilirlik üçgeninde politika dengelemesinin sınırlarını gösteriyor.
- "Vergi Uyumunda Blockchain" geleneksel denetim paradigmasından "gönüllü uyum" modeline geçişin altyapı gereksinimlerini tanımlıyor.
- "Karabük İlindeki Vergi Mükelleflerinin Vergi Cezalarına Yönelik Algıları" nitel saha verisiyle ceza algısının psikolojik eşiklerini ve gönüllü uyum kanallarını açığa çıkarıyor.

4. Beşerî Sermaye, Göç ve Mali Kapasite

- "Beyin Göçü: Nedenler, Sonuçlar ve Ekonomik Etkiler" kamu maliyesi–insan sermayesi etkileşimini tersine çevrilebilir döngüler ("brain drain" → "brain gain") perspektifiyle ele alıyor.

5. Kültürel, Etik ve Tarihsel Katman

- "İbrahimî Dinlerde Vergi" verginin meşruiyet kaynaklarını salt pozitif hukuk ötesinde teolojik–ahlakî zeminlere bağlayarak güncel vergi ahlâkı tartışmalarına girdi sunuyor.

6. Normatif–Analitik Köprü

- "Zekât–Vergi, Esneklik–Kanunilik, Muafiyet–Hedefleme" eksenlerinde çeşitli çalışmalar, mali mimarinin normatif değerlerle pragmatik zorunluluklar arasında nasıl yeniden dengelenebileceğini gösteriyor.

Yöntemsel Çeşitlilik: Kitap; panel nedensellik testlerinden nitel mülakat analizi ve kavramsal modellemeye; normatif hukuk yorumundan karşılaştırmalı standart incelemesine; sosyo-teolojik hermenötikten mali etki simülasyonlarına uzanan çok katmanlı bir metodolojik zenginlik sunuyor. Bu disiplinlerarası istif, "ekosistem" kavramını retorik olmaktan çıkarıp ampirik–analitik bir gerçekliğe dönüştürüyor.

Bu eseri farklı kılan unsurlardan biri de yazar kadrosunun entelektüel menşei: Anadolu Maliye kürsüsünde yetişmiş, yerel gerçeklikle teorik tutarlılığı birlikte düşünebilen ve bunları evrensel bilgi ve ilkelerle harmanlayan araştırmacılardır. "Anadolu Maliye geleneği" dediğimiz şey, yalın bir akademik adres veya coğrafi işaret değil; kaynak kıtlığını soyut bir parametre değil, sahici bir toplumsal sınır olarak gören; vergi adaletini sadece anayasal bir norm değil, toplumsal sözleşmenin devingen bir diyaloğu sayan; küresel norm setlerini taklit değil, kendi kurumsal bağlamına tercüme etme gayretiyle ele alan bir düşünme tavrıdır. Bu çalışma aynı zamanda, çok sesli fakat aynı menşei paylaşan bir akademik topluluğun üretkenliğine işaret ediyor. Kitapta üslupta ölçü, içerikte derinlik, yöntemde disiplin, değerlendirmede sahicilik, önerilerde uygulanabilirlik gözetilmiştir. Böylelikle hem politika yapıcıya hem araştırmacıya hem de mali bilinci yüksek genel okura değen çok katmanlı bir eser ortaya çıkmıştır. Bu eserin yazarları, Anadolu Maliye'nin karakteristik özelliği olan "hem sahayı hem metni bilen" yaklaşımı temsil ediyorlar. Sadece veriyi değil, verinin sesini; sadece normu

değil, normun toplumla temasını; sadece sistemi değil, sistemin insana temas eden sıcak-soğuk yüzünü de okura aktarıyorlar.

Yazarlarımıza ayrı ayrı teşekkür borçluyuz: Bölüm metinlerini zamanında teslim etmelerinin ötesinde, editöryel geri bildirimlere gösterdikleri açıklık, bütünsel kaliteyi belirgin biçimde yükseltti. Verilerini titizlikle belgeleyen; metodolojik sınırlılıkları saklamak yerine şeffaflaştıran; kavramsal tercihlerini gerekçelendiren her katkı, kolektif akademik etiğin somutlaşmış hâlidir. Bu noktada kör hakemlik sürecine emek veren isimleri tek tek anamasak da, yapıcı eleştirileriyle analizlerin sivri köşelerini törpülediklerini belirtmek isterim.

Kamu maliyesi ve vergi hukuku alanında çalışan akademisyenler; politika tasarımında görev alan bürokratlar; mesleğe yeni adım atan genç araştırmacılar ve yüksek lisans–doktora öğrencileri; ayrıca maliye, ekonomi, hukuk, sosyoloji ve teknoloji kesişimini anlamaya çalışan uygulayıcılar kitabın hedef kitlesini oluşturmaktadır.

Dil tercihi konusunda bilinçli bir denge gözetildi: Gerektiği yerde kavramsal yoğunluk, gereksiz soyutluğa düşmeden; ampirik bulgular, istatistiksel jargona teslim olmadan; normatif tartışmalar ise dogmatik kesinlik iddiasına kapılmadan sunuldu. Böylece kitap, hem derinlik hem erişilebilirlik bakımından iki uç arasında salınmayan "orta açıklık" düzeyini yakalamayı amaçlıyor.

Gelecek çalışmalarda veri setleri güncellenecek, teknolojik araçların idari uygulanabilirliği daha gerçek zamanlı örneklerle sınanacak, kamu maliyesinin yeşil dönüşüm, dijital vergileme ve yapay zekâ destekli denetim gibi yeni temaları daha geniş yer bulacaktır. Okurdan gelecek eleştirileri bu nedenle bir "tamamlama" değil, "yön verme" olarak görüyoruz.

Son olarak, bu çalışmanın ortaya çıkmasında destek veren kurumlara; düzenleme, redaksiyon ve mizanpaj süreçlerinde özveriyle çalışan teknik ekibe; ve en önemlisi, eleştirel dikkatini ayıracak siz okurlara içten teşekkür ederim. Verginin sadece bir tahsilat tekniği değil, demokratik bir ortak yaşam manifestosu olduğu bilinciyle kaleme alınan bu metnin, tartışmayı derinleştiren yeni soruları çoğaltmasını diliyorum.

İyi okumalar.

Editör
Prof. Dr. Mustafa Erkan ÜYÜMEZ
Anadolu Maliye
Eylül 2025
Eskişehir

İÇİNDEKİLER

10 GÜNEYDOĞU AVRUPA ÜLKESİ İÇİN TOPLAM KAMU BORCUNUN BELİRLEYİCİLERİ 1
Hatice ALTINOK

DOĞAL AFETLERİN BORÇ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: MALİYETLER NASIL YÖNETİLEBİLİR? 16
Şebnem TOSUNOĞLU

TÜRKİYE'DE KAMU POLİTİKALARI VE BÖLGESEL KALKINMA İLİŞKİSİ 42
Güliz ÜNAL

TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDAKİ GÜMRÜK BİRLİĞİNİN GÜNCELLENMESİ SORUNSALI 60
Raşit GÜLTEKİN

BEYİN GÖÇÜNÜN NEDENLERİ SONUÇLARI VE EKONOMİK ETKİLERİ 80
Sedef OLUKLULU

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDEKİ YAPISAL SORUNLAR VE NEDENLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 95
Müslüm GÜMÜŞ

MADDİ VE MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLARIN, AMORTİSMANLARININ VE DEĞERLEME HÜKÜMLERİNİN VUK, IFRS VE BOBİ FRS'YE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI 115
Zeynep Büşra KAVŞUT
Canatay HACIKÖYLÜ

2025 YILI DÜZENLEMELERİ ÇERÇEVESİNDE ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ MUAFİYETİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 136
Aytül BİŞGİN

VERGİ UYUMUNUN SAĞLANMASINDA BLOCKCHAİN UYGULAMASININ ETKİLERİ 149
Meltem İRTEŞ GÜLŞEN

KARABÜK İLİNDEKİ VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİ CEZALARINA YÖNELİK ALGILARININ İNCELENMESİ: ARAÇSAL DURUM ÇALIŞMASI 166
Ali Osman YILMAZ

VERGİLEMEDE ESNEKLİK VE KANUNİLİK İLİŞKİSİ 186
Zeyneb GÜZELAND
Mustafa Erkan ÜYÜMEZ

İBRAHİMÎ DİNLERDE VERGİ..... 206
Şahin AY

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 221
Mustafa Erkan ÜYÜMEZ

10 GÜNEYDOĞU AVRUPA ÜLKESİ İÇİN TOPLAM KAMU BORCUNUN BELİRLEYİCİLERİ

Hatice ALTINOK[1]

GİRİŞ

Günümüzde kamu borçlanması, devletlerin kamu gelirleri arasında olağan bir gelir kalemi olarak görülmektedir. Devletler, kamu hizmetlerini finanse edebilmek için vergi, harç ve resim gibi olağan gelir kaynaklarını kullanmaktadır. Ancak özellikle bütçe açıklarının ortaya çıktığı durumlarda, bu gelirlerin kamu hizmetlerini karşılamada yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Devletler, borçlanma politikalarını yalnızca bütçe açıklarını kapatmak amacıyla değil; büyük yatırımlar yapmak, ekonomik krizlerle başa çıkmak ya da döviz ihtiyacını karşılamak gibi durumlarda da kullanmaktadır.

Kamu gelirlerinin yetersiz kaldığı durumlarda devletler; iç ve dış borçlanmaya gitmek, vergi oranlarını artırmak, para basmak ya da kamu hizmetlerini azaltmak gibi seçeneklere başvurabilirler. Ancak kamu hizmetlerini azaltmak, hükümetlerin üstlendikleri sorumluluklar nedeniyle her zaman mümkün değildir. Vergi oranlarının artırılması ise genellikle siyasi risk taşıdığı için, hükümetler tarafından tercih edilmez. Para basmak da enflasyonist etkileri nedeniyle istenmeyen bir yöntemdir. Bu sebeplerle, hükümetler kamu hizmetlerini finanse etmede en çok iç ve dış borçlanma yolunu tercih etmektedir.

Ekonomik yapıların dinamik doğası, kamu borçlanma politikalarının da zaman içerisinde değişiklik göstermesine neden olmuştur. Kamu borçlanmasının miktarı ve yöntemi, büyük ölçüde ekonominin içinde bulunduğu konjonktüre bağlı olarak şekillenmektedir. Bu bağlamda, devletlerin ne kadar borçlanması gerektiği ya da borçlanmanın ne ölçüde ekonomik istikrar açısından kabul edilebilir olduğu konusunda iktisadi düşünce okulları arasında ortak bir görüş birliği bulunmamaktadır. Kamu borçlanmasının ekonomi üzerindeki etkileri, tarihsel süreçte farklı dönemlerde farklı yaklaşımlar tarafından farklı biçimlerde yorumlanmıştır.

Tarihsel olarak değerlendirildiğinde, devletin ekonomideki rolünün değişmesi, kamu borçlanma politikalarının niteliğinde de önemli dönüşümlere neden olmuştur. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda hâkim olan Klasik iktisat

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, haltinok@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1093-403X

anlayışı, kamu harcamalarının ve dolayısıyla kamu borçlanmasının sınırlı tutulması gerektiğini savunmuştur. Klasik iktisatçılar, devletin ekonomik alandaki müdahalelerinin piyasa mekanizmasını bozabileceğini ve bu nedenle borçlanmanın yalnızca savaş, afet ya da olağanüstü dönemlerle sınırlı tutulması gerektiğini belirtmişlerdir (Akdemir ve Yeşilyurt, 2018, s. 295). Bu yaklaşım çerçevesinde, devletin borçlanma yoluyla elde ettiği kaynakları verimsiz yatırımlarda kullanma eğiliminde olacağı vurgulanmış; bu da kamu borçlanmasının hem mali disiplini hem de kaynak tahsisinin etkinliğini bozacağı endişesini doğurmuştur (Smith, 2007, s. 723). Ancak bu yaklaşım, 1929 Büyük Buhranı ile birlikte önemli ölçüde sorgulanmaya başlamıştır. Büyük Buhran sürecinde serbest piyasa mekanizmasının ekonomik istikrarı sağlamada yetersiz kalması, devletin aktif bir ekonomik aktör olarak devreye girmesini zorunlu kılmıştır. Bu dönemde yükselen Keynesyen iktisat anlayışı, devletin ekonomik büyüme ve istihdamı sağlamak amacıyla maliye politikalarını aktif bir şekilde kullanması gerektiğini savunmuştur. Keynesyen yaklaşıma göre, özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde kamu harcamalarının artırılması yoluyla toplam talep desteklenmeli ve böylece ekonomik canlanma sağlanmalıdır. Bu bağlamda kamu borçlanması, bütçe açığı pahasına dahi olsa, ekonomik büyüme ve istihdam için gerekli bir araç olarak kabul edilmiştir.

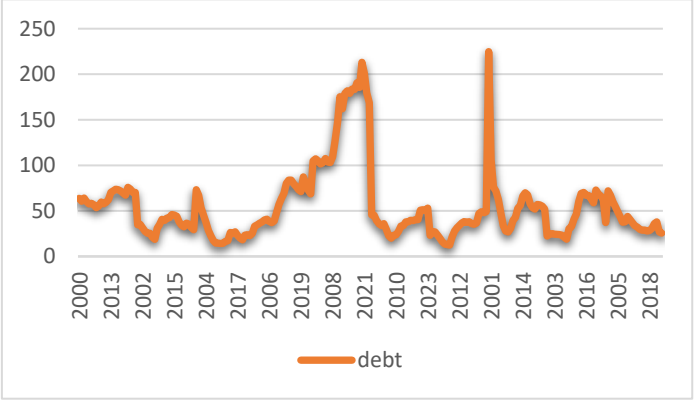
Keynesyen iktisatçılar, kamu borcunun mutlak bir problem olmadığını, önemli olanın bu borcun ekonomi üzerindeki etkisi olduğunu ileri sürerler. Onlara göre eğer kamu borçlanması sonucunda milli gelirde artış sağlanıyorsa, borcun boyutu ikinci planda kalmaktadır. Zira bu durumda borcun gelecek nesillere yüklenmesi söz konusu değildir; borç, tasarruflardan değil, doğrudan tüketim harcamalarından finanse edilmektedir (Şeker, 2006, s. 86). Ayrıca kamu borçlarının üretken yatırımlara yönlendirilmesi durumunda, borcun geri ödenmesi daha kolay hale gelmekte ve ekonomik refah artışı sağlanabilmektedir.

Bu iki ana yaklaşım arasında yer alan daha modern iktisadi görüşler ise, borçlanmanın etkilerini değerlendirirken daha çok borcun sürdürülebilirliği, faiz yükü ve makroekonomik dengeler üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Örneğin, Neo-Klasik iktisatçılar, devletin borçlanma yoluyla kaynak kullanmasının özel sektör yatırımlarını dışlayabileceğini, dolayısıyla uzun vadede ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebileceğini öne sürmektedirler. Diğer yandan, Ricardocu Denkliğe göre ise, bireyler devletin borçlanmasının gelecekte vergi artışlarına yol açacağını öngördükleri için tüketimlerini kısarak tasarruflarını artırmakta; bu da kamu borçlanmasının toplam talep üzerindeki etkisini nötrleştirmektedir.

Zaman içerisinde değişken ekonomik koşullara göre borçlanma da olağan kamu gelirleri arasında sayılmaya başlanmıştır. Küreselleşme hareketleri ile birlikte ekonomilerin borçlanma seviyeleri de gittikçe artış göstermiştir. Böylece

kamu borçlanma düzeyi ekonomilerin önemli bir konusu haline gelmiştir. 2008 Küresel Finansal Krizin etkilerinin azaltılabilmesi için uygulanan genişletici maliye politikaları kamu borcunun seviyesinde önemli artışlara neden olmuştur. Ayrıca 2020-Mart ayında başlayan Covid-19 pandemisinin ekonomide meydana getirmiş olduğu olumsuz etkilerin giderilebilmesi için alınan tedbirler ile ülkelerin borç stoklarında artış görülmüştür. Kamu borç stoklarında meydana gelen bu artış sadece gelişmiş ekonomilerde değil aynı zamanda gelişmekte olan ekonomilerde de görülmüştür (Blanchard, Chouraqui, vd., 1990, s. 8; Law vd., 2021, s. 26; Cabral vd., 2022, s. 595). Şekil 1'de toplam kamu borçlarının gayri safi yurt içi hasıla içerisindeki payı gösterilmektedir.

Şekil 1. 10 Güneydoğu Avrupa ülkelerinin kamu borçlarının GSYH'ye oranı (%)

Şekil 1'de görüldüğü üzere, 2008 Küresel Finans Krizi ve Covid-19 pandemi dönemleri sonrasında ülkelerin toplam kamu borcunda önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu dönemde ekonomide meydana gelen enflasyon ve faiz oranlarının yükselmesi ve döviz kurunda yaşanan artışlar ülkelerin ekonomik büyüme seviyelerinde yavaşlamaya neden olmuştur. Yavaşlayan ekonomik büyüme ile birlikte ülkelerin bu dönemde artan kamu harcamaları sonucunda kamunun borçlanma seviyesi gittikçe artış göstermiştir.

Ülkelerin iç ve dış borçlanmaya yönelmelerinin ekonomilerde mali, ekonomik ve sosyal sonuçları yer almaktadır. Bu nedenler her ülkenin yapısına göre farklılık göstermektedir. Literatüre bakıldığında, ülkeler ya da ülke grupları için yapılan çalışmalarda iç ve dış borçlanmanın nedenlerinin belirlenmesi amacıyla ampirik çalışmalar bulunmaktadır. Genel olarak, bu nedenler arasında bütçe açığı, cari işlemler açığı, enflasyon oranı, işsizlik, faiz oranları, yolsuzluk, ekonomik büyüme oranları yer almaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, kamu borcu ile kamu borcunu etkileyen makroekonomik değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini analiz etmektir. Bu doğrultuda, kamu borcu ile bütçe dengesi, cari işlemler dengesi, ekonomik büyüme oranı ve enflasyon oranı arasındaki ilişki, 10 Güneydoğu Avrupa ülkesine ait 2000–2023 dönemi yıllık verileri kullanılarak Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada ayrıca, ulusal ve uluslararası literatürde kamu borcu ile ilgili değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan önceki araştırmalara da yer verilmiştir. İzleyen bölümlerde araştırmada kullanılan yöntem ayrıntılı olarak açıklanmış, son bölümde ise panel nedensellik testi bulguları yorumlanarak değerlendirilmiştir.

1. LİTERATÜR

Kamu borcunu etkileyen GSYH, enflasyon, bütçe açığı, cari işlemler açığı, faiz oranı, işsizlik oranı gibi değişkenlerle ilişkin birçok çalışma bulunmaktadır. Konuya ilişkin literatürde kamu borcunu etkileyen bu değişkenlere ait çalışmalar incelediğinde hem tek ülke özelinde hem de birden fazla ülke grubu ele alınarak incelenmiştir. Yapılan çalışmalarda kamu borcu toplam kamu borcu, iç borç ve dış borç şeklinde farklılaştırılarak ele alınmıştır. Çalışmaların sonucunda kamu borcu ve kamu borcunu etkileyen değişkenler arasında tek yönlü ilişki, çift yönlü ilişki ve ilişki olmayan sonuçlar yer almaktadır.

Prohl ve Schneider (2006), 1970-2004 yılları arasındaki 15 Avrupa Birliği ülkelerine ait verileri kullanarak yaptıkları çalışmada, kamu borcu ve bütçe dengesinin sürdürülebilirliğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Yazarlar çalışmanın sonucunda kamu borcu ve bütçe dengesi arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olduğunu ve uygulanan politikaların mali dengeyi olumlu etkilediği üzerine vurgu yapmışlardır.

Oatley (2010), 78 gelişmekte olan ülkeler için 1976-1998 yılları arasındaki dönemlik verilerle, borçlanmayı belirleyen değişkenleri bulmaya çalışmıştır. Hata düzeltme modeline göre, borcun yapısını belirleyen unsurun hükümetin demokrasi yapısından kaynaklanması olduğu sonucuna varmıştır.

Sinha v.d. (2011), 1993-2006 dönemini kapsayan yıllık verilerle yüksek gelirli ülkeler ve 1980-2008 dönemini kapsayan yıllık verilerle orta gelirli ülkeler için kamu borcunu etkileyen faktörleri ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu faktörler arasında cari işlemler dengesi, genel kamu harcamaları, uzun dönem faiz oranı, GSYH büyüme oranı ve doğrudan yabancı yatırım oranları yer almaktadır. GSYH büyüme oranı ve kamu harcamaları yüksek gelirli ülkeler için kamu borcunu belirlemede önemli olduğunu bulmuşlardır. Aynı zamanda ekonomik büyüme oranı ve cari işlemler dengesi de orta gelirli ülkeler için önemli olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca yabancı doğrudan yatırımların kamu borcunu belirlemede orta gelirli ülkelerde daha çok etkili olduğu saptanmıştır.

Lee (2018), 1980-2014 yılları arasındaki 34 OECD ülkelerine ait verileri kullanarak yapmış olduğu çalışmada, kamu borcunu etkileyen sosyal harcamaları panel veri analizi kullanarak araştırmıştır. Araştırma sonucunda, 34 OECD ülkeleri için sosyal harcamaların kamu borcu üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna varmıştır.

Jacobs v.d. (2020), 27 Avrupa birliği ve 4 OECD ülkeleri için 1995-2013 dönemine ait yıllık veriler kullanarak kamu borç oranı, ekonomik büyüme ve faiz oranı arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucuna göre yüksek borca sahip ülkelerde ekonomik büyüme oranı ile kamu borcu ve faiz oranı arasında negatif bir nedensellik söz konusu iken faiz oranı ile kamu borcu arasında pozitif bir nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Ayrıca düşük borca sahip olan ülkelerde ise ekonomik büyüme oranı ile kamu borcu ve faiz oranı arasındaki nedensellik ilişkisinin negatif olduğu ortaya konmuştur.

Toth v.d. (2022), bütün Avrupa Birliği ülkeleri için 1999-2019 yıllarını kapsayan verilerle, kamu borcunu düzeyini etkileyen değişkenleri belirlenmeye çalışmışlardır. Çalışmada cari işlemler dengesinin, bütçe açığının, kamu yatırımlarının, enflasyon oranının ve ekonomik büyüme oranının kamu borcunu azalttığı diğer taraftan, artan nüfus yoğunluğunun ve bütçe harcamalarının kamu borcunu arttırdığı sonucuna varılmıştır. Son olarak, işsizlik oranı ve satın alma gücü paritesinin istatiksel olarak kamu borcu üzerinde bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

Kadiroğlu (2023), Türkiye için dış borcu etkileyen değişkenleri belirlemek için 1994-2020 dönemine ait yıllık veriler kullanmıştır. Çalışmada dış borç stoku, döviz kuru, yurtiçi tasarruflar, ticari açıklık oranı ve milli gelir değişkenleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, yurt içi tasarruflar ve milli gelir kamu dış borç stokunu pozitif yönde, döviz kuru ise negatif yönde etkilemektedir. Yapılan analiz sonucunda ticari açıklık oranı ve kamu dış borç stoku arasında anlamlı bir ilişki bulanamamıştır.

Beha ve Ruxho (2024), Orta ve Güneydoğu Avrupa'da bulunan 11 yeni Avrupa Birliği üye devleti için 2000-2021 dönemine ait verilerle kamu borcu ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Ayrıca modele ticaret açıklığı, nüfus büyüme oranını, enflasyon oranını ve doğrudan yabancı yatırımları da dahil etmişlerdir. Yazarlar, özellikle Balkan ülkelerinde artan kamu borcu ile ekonomik büyüme arasında negatif bir korelasyon olduğu ve bu korelasyonun uzun ve kısa dönemde de geçerli olduğu sonucuna varmıştır.

Güvenoğlu (2024), Türkiye ekonomisi için kamu ve özel sektör dış borçları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 2011-2019 dönemine ait üçer aylık veriler kullanarak analiz edilmiştir. Yazar değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiyi belirleyebilmek için ARDL sınır testini kullanmıştır. Ayrıca analizde bu değişken ek olarak yatırım, emek ve dışa açıklık oranı değişkenleri de kontrol değişkenleri olarak kullanılmıştır. Analizin sonucuna göre kamu borç stoku ekonomik büyümeyi uzun ve kısa dönemde pozitif ve negatif etkilerden özel kesime ait borç ise ekonomik büyümeyi uzun dönemde negatif etkilerken

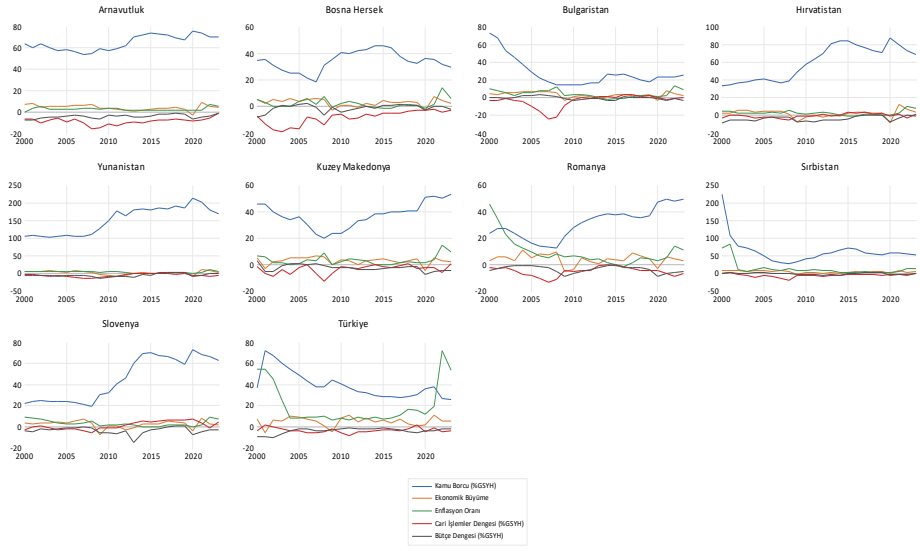
kısa dönemde pozitif etkilemektedir. Ayrıca uzun dönemde kontrol değişkenlerinden yatırım ve emek ekonomik büyümeyi pozitif, dışa açıklık ise negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Önceki çalışmalar ışığında ulusal ve uluslararası literatüre bakıldığında, cari işlemler dengesi, bütçe dengesi, enflasyon oranı, faiz oranı, işsizlik oranı, satın alma gücü paritesi, ekonomik büyüme oranı, bütçe harcamaları, bütçe gelirleri, kamu yatırımları, yolsuzluk, nüfus yoğunluğu gibi birçok iktisadi, mali ve sosyal faktörler kamu borcunu negatif ya da pozitif bir oranda etkilemektedir.

2. VERİ SETİ VE MODEL

Çalışmada 10 Güneydoğu Avrupa ülkelerine ait kamu borcu (%GSYH), ekonomik büyüme, enflasyon oranı, cari işlemler dengesi (%GSYH) ve bütçe dengesi (%GSYH) verileri kullanılmaktadır. Bu çalışmada 10 ülke (Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Yunanistan, Kuzey Makedonya, Hırvatistan, Romanya, Sırbistan, Slovenya ve Türkiye) için 2000-2023 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır. Şekil 2, analizde kullanılan değişkenlerin 2000-2023 dönemi boyunca ülkelere göre nasıl değiştiğini göstermektedir. Veri setinin belirlenmesinde 10 Güneydoğu Avrupa ülkeleri için ulaşılabilen zaman aralığı göz önünde bulundurulmuştur.

Şekil 2. Değişkenlere ait grafikler

Şekil 2 incelendiğinde 2020 yılında başlayan Covid-19 pandemisi sonrasında kırılmalar meydana geldiği görülmektedir. Değişkenlerin grafiği

incelendiğinde özellikle bu dönemde kamu borcunda meydana gelen artış dikkat çekmektedir. Ayrıca çoğu ülkede 2020 yılı ve sonrasında enflasyon oranında önemli artışlar gerçekleşmiştir.

Bu çalışmada 10 Güneydoğu Avrupa ülkelerine ait kamu borcu (%GSYH) (KB), ekonomik büyüme (EB), enflasyon oranı (EO), cari işlemler dengesi (%GSYH) (CAD) ve bütçe dengesi (%GSYH) (BD) arasındaki nedensellik ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Değişkenlere ait tanımlayıcı bilgiler

Değişkenler	Tanımı	Kaynak	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
KB	Kamu borcu (%GSYH)	Macrotrends.com	55.16417	40.08955	12.49	224.8
EB	Ekonomik büyüme	Macrotrends.com	3.090117	3.721116	-9.876779	12.6317
Enf	Enflasyon	Macrotrends.com	6.264792	11.23619	-1.6	80.7
BA	Bütçe açığı (%GSYH)	Macrotrends.com	-3.178426	3.161164	-15.2	3.091
CAD	Cari işlemler açığı (%GSYH)	Macrotrends.com	-4.55062	5.189478	-23.892	7.7

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesinde dört farklı model kullanılmıştır.

Model 1: $KB_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 EB_{i,t} + e_{i,t}$

Model 2: $KB_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 ENF_{i,t} + u_{i,t}$

Model 3: $KB_{i,t} = \gamma_0 + \gamma_1 D.BA_{i,t} + \omega_{i,t}$

Model 4: $KB_{i,t} = \delta_0 + \delta_1 CAD_{i,t} + \theta_{i,t}$

Modellerde yer alan $\alpha_0, \beta_0, \gamma_0$ ve δ_0 katsayıları sabit terimi, $\alpha_1, \beta_1, \gamma_1$ ve δ_1 katsayıları bağımsız değişkende meydana gelen değişimin bağımlı değişkeni nasıl ve ne kadar değiştirdiğini ve $e_{i,t}, u_{i,t}, \omega_{i,t}$ ve $\theta_{i,t}$ değişkenleri ise artık terimleri ifade etmektedir. Modellerdeki eşitliklerde yer alan i panelde yer alan ülke sayısını, t ise panelin zaman boyutunu göstermektedir.

Model 1 kamu borcu ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, Model 2 kamu borcu ile enflasyon arasındaki ilişkiyi, Model 3 kamu borcu ile bütçe açığı arasındaki ilişkiyi ve Model 4 kamu borcu ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir.

3. YÖNTEM VE ANALİZ SONUÇLARI

10 Güneydoğu Avrupa ülkeleri için kamu borcu, ekonomik büyüme, enflasyon, bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişki Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik analizi ile test edilmiştir. Birinci aşamada ülkelere ait değişkenlerin yatay kesit bağımlılığı olup olmadığının varlığı, zaman boyutu (T=24) kesit biriminden (N=10) büyük olduğundan Breusch-Pagan LM, Pesaran-scaled LM, Bias-corrected LM ve Pesaran CD testleri aracılığı ile araştırılmıştır. İkinci aşamada Pesaran (2007) tarafından geliştirilen ikinci nesil panel birim kök testi olan CADF (Cross-sectionally Augmenten Dicker Fuller) testi ile değişkenlerin durağanlık düzeyleri tespit edilmiştir. Üçüncü aşamada ise Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ortaya konmuştur. Analizlerin gerçekleştirilmesinde Stata 17 ve E-views 12 kullanılmıştır.

3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı

Yatay kesit bağımlılığı, diğer bir ifadeyle birimler arası korelasyon, panelde bulunan ülkelerin her biri için tahmin edilen modellerden elde edilen hata terimleri arasında korelasyonun varlığını ifade etmektedir (Tatoğlu, 2017, s. 3). Eğer seride yatay kesit bağımlılığı söz konusu ise serilerin durağanlığının tespitinde birinci kuşak birim kök testleri yerine ikinci kuşak birim kök testleri uygulanmalıdır (Tatoğlu, 2017, s. 105). Yatay kesit bağımlılığı testi, panelde bulunan ülkelerden birinde meydana gelen bir şokun, diğer ülkeler üzerinde de etkisinin olup olmadığını belirlemek için kullanılır.

Bu çalışmada, panel veri setinde yatay kesit bağımlılığını test etmek amacıyla Breusch ve Pagan (1980) LM, Pesaran-scaled (2004) LM, Bias-corrected LM ve Pesaran (1980) CD testleri uygulanmıştır.

3.2. Panel Birim Kök Testi

Çalışmada panel veri setinde bulunan değişkenler için yatay kesit bağımlılığının olması durumunda ikinci nesil panel birim kök testlerinden biri olan CADF testi kullanılmıştır. CADF testi, $T > N$ veya $N > T$ olması durumunda kullanılabilmektedir. CADF testinin H_0 hipotezi seriler durağan değildir iken H_1 hipotezi ise seriler durağan olduğunu ifade etmektedir. CADF testinde test istatistiği değerleri Pesaran (2007)'ın CADF kritik tablo değerleriyle karşılaştırılarak değişkenlerin her bir ülke bazındaki durağanlık seviyeleri belirlenir.

Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CIPS (Yatay Kesit Genişletilmiş IPS) panel birim kök testi birimler arası korelasyonu faktörler ile belirlemeyi

amaçlamaktadır. Bu test CADF test istatistiklerinin aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Bu testte panel veri setinin durağanlık analizi için kullanılmaktadır.

3.3. Panel Nedensellik Testi

Panel veri setinde değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesi için Dumitrescu-Hurlin nedensellik testi kullanılmıştır. Yatay kesit bağımlılığı bulunan panel veri seti için geliştirilen Dumitrescu-Hurlin nedensellik testi geliştirilerek değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ortaya konmaktadır. Nedensellik analizini temsil eden model aşağıdaki gibidir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012, s. 1451).

$$y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^{K} \gamma_i^{(k)} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^{K} \beta_i^{(k)} x_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t}$$

(2) nolu denklemde yer alan y (1) nolu modellerde yer alan KB'yi ifade ederken x ise model 1'de EB'yi model 2'de ENF'yi model 3'de BA'yı ve model 4'de ise CAD'ı ifade etmektedir. k modelin gecikme sayısını, γ bağımlı değişkenin gecikmelerine ait katsayıyı ve β bağımsız değişkenin gecikmelerine ait katsayıyı temsil etmektedir. Değişkenlerin durağanlık seviyeleri belirlenip, ona göre analiz yapılmalıdır. Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testine ait hipotezler aşağıdaki gibidir:

$$H_0: \beta_{1,2,\dots,N} = 0 \ (Birimler\ arasında\ nedensellik\ yoktur)$$

$$H_1: \beta_{1,2,\dots,N_1} = 0,\ \beta_{N_1+1,N_1+2,\dots,N} \neq 0 (En\ az\ bir\ birim\ için\ nedensellik\ vardır)$$

Dumitrescu ve Hurlin panel nedensellik testinde sıfır hipotezi homojen nedensellik ilişkisinin olmadığı varlığını sınarken, alternatif hipotezinde ise en az bir yatay kesitte nedensellik ilişkisinin olduğu test edilmektedir.

Panel veri setinde yer alan değişkenlere ait yatay kesit bağımlılığı test sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır. Tablo 2'ye göre tüm değişkenler için olasılık değeri 0,05'den küçük olduğundan boş hipotez olan "H_0: $yatay\ kesit\ bağımlılığı\ yoktur$" hipotezi reddedilir. Panel veri setinde yer alan değişkenler için yatay kesit bağımlılığının varlığı söz konusudur. Bir başka deyişle, panel veri setinde yatay kesit bağımlılığı olduğu zaman panel setinde yer alan bir ülkede meydana gelen olumlu ya da olumsuz bir şokun diğer ülkeleri de etkilemesi olarak yorumlanmaktadır.

Tablo 2. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Test/ Değişkenler	KB	EB	ENF	BA	CAD
Breusch-Pagan LM	391.7452** (0.0000)	495.5468** (0.0000)	471.5727** (0.0000)	172.6773** (0.0000)	305.6539** (0.0000)
Pesaran scaled LM	36.55015** (0.0000)	47.49181** (0.0000)	44.96471** (0.0000)	12.40427** (0.0000)	27.47533** (0.0000)
Bias-corrected scaled LM	36.33276** (0.000)	47.27442** (0.000)	44.74732** (0.000(	12.18688** (0.0000)	27.25794** (0.000)
Pesaran CD	8.699749** (0.0000)	21.08220** (0.0000)	20.41938** (0.0000)	9.806267** (0.0000)	15.82891** (0.0000)

Not: Tablodaki parantez içi değerler olasılık değerlerini yansıtmaktadır. **, %5 anlamlılık düzeyinde anlamlılığı ifade eder.

İkinci aşamada, serilerin durağanlığı ikinci nesil panel birim kök testlerinden olan CADF ve CIPS testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bu testlerin kullanılmasının nedeni panel veri setinde kesitler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığının olmasından kaynaklanmaktadır. Değişkenlere ait birim kök (CADF) test sonuçları Tablo 3'te ve CIPS birim kök test sonuçları ise Tablo 4'te yer almaktadır. Değişkenlere ait gecikme sayısı ACI kriterine göre belirlenmiştir ve gecikme sayısı 1 olarak bulunmuştur. Boş hipotez olasılık değerine göre ret edilirse en az bir ülkede değişken için durağanlık söz konusu demektir. Tablo 3 ve Tablo 4'e göre kamu borcu, ekonomik büyüme, enflasyon oranı, bütçe dengesi ve cari işlemler dengesi değişkenleri düzeyde (I(0)) durağan çıkmıştır.

Tablo 3. Panel Birim Kök (CADF) Test Sonuçları

Test/ Değişkenler	Pesaran (CADF)			
	Sabitli		Sabitli-Trendli	
	ist. değ.	olasılık değ.	ist. değ.	olasılık değ.
KB	-1.518***	(0.064)	0.822	(0.794)
EB	-4.288**	(0.000)	-3.050**	(0.001)
ENF	-7.521**	(0.000)	-8.502**	(0.000)
BA	-2.744	(0.003)	-2.380**	(0.009)
CAD	-2.453**	(0.007)	-1.101	(0.136)

Not: ** ve *** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılığa göre durağanlığı ifade etmektedir.

Tablo 4. Panel Birim Kök (CIPS) Test Sonuçları

Test/ Değişkenler	Pesaran (CIPS)			
	Sabitli			
	ist. değ.	%1	%5	%10
KB	-3.282*	-2.57	-2.33	-2.21
EB	-3.770*	-2.57	-2.33	-2.21
ENF	-3.540*	-2.57	-2.33	-2.21
BA	-2.602*	-2.57	-2.33	-2.21
CAD	-2.561*	-2.57	-2.33	-2.21
Not: * %5 anlamlılığa göre durağanlığı ifade etmektedir.				

Çalışmanın analizinin son aşaması olan nedensellik ilişkisinin ortaya konmasında kullanılan Dumitrescu ve Hurlin nedensellik testinde kamu borcu, ekonomik büyüme oranı, enflasyon oranı ve cari işlemler dengesi değişkenlerinin düzey değerleri, bütçe açığı değişkeninin ise birinci farkı durağan olduğundan fark değeri alınarak kullanılmıştır. Panel veri setinde yer alan kamu borcu ile ekonomik büyüme, enflasyon oranı, cari işlemler dengesi ve bütçe dengesi değişkeni arasındaki nedensellik testinin sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Dumitrescu ve Hurlin Nedensellik Test Sonuçları

H_0 hipotezi	W-bar istatistik	Z-bar istatistik	Olasılık değeri	Nedensellik yönü
KB→EG	1.0959	0.2144	(0.8303)	
EG→KB	2.4732	3.2493**	(0.0010)	**EG→KB**
KB→ENF	2.6462	3.6810**	(0.0002)	
ENF→KB	0.8292	-0.3819	(0.7025)	**KB→ENF**
KB→BA	2.0381	2.3212	(0.0203)	
BA→KB	4.9372	8.8038**	(0.0000)	**BA→KB**
KB→CAD	2.4157	3.1656**	(0.0015)	
CAD→KB	1.5256	1.1752	(0.2399)	**KB→CAD**
Not: **, %5 anlamlılığı ifade etmektedir. Gecikme uzunluğu 1 olarak alınmıştır.				

Tablo 5'te yer alan sonuçlara kamu borcundan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi söz konusu değilken ekonomik büyümeden kamu borcuna doğru bir nedensellik ilişkisi vardır. Literatüre bakıldığında, Gashi (2020) Güneydoğu Avrupa Ülkeleri için kamu borcunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırdığında kamu borcunun ekonomik büyümeyi negatif etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca Malak (2022), yapmış olduğu çalışmada 25 Avrupa Birliği ülkeleri için kamu borç yükünün artışının ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceği sonucuna varmıştır.

Kamu borcu ve enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisine göre sadece kamu borcundan enflasyon oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu

sonucuna varılmıştır. Bilan ve Roman (2014), yapmış oldukları çalışmalarında inceledikleri ülke gruplarının içerisinde gelişmekte olan ülkelerde enflasyon oranının kamu borcu seviyesini etkilediği sonucuna varmışlardır.

Tablo 4'te kamu borcu ve bütçe açığı arasındaki nedensellik test sonucuna göre bütçe açığından kamu borcuna tek yönlü nedenselliğe rastlanmıştır. Kamu borcu ve cari işlemler dengesi arasındaki Dumitrescu ve Hurlin nedensellik test sonucuna göre sadece kamu borcundan cari işlemler dengesine doğru tek yönlü bir ilişkisi söz konusudur.

SONUÇ

Kamu borçlanması, tarihsel süreçte farklı iktisadi düşünce sistemleri tarafından farklı şekillerde yorumlanmış ve uygulanmıştır. Klasik iktisat, borçlanmaya sınırlı ve olağanüstü durumlarda başvurulması gerektiğini savunurken; Keynesyen iktisat, ekonomik büyümeyi teşvik eden bir araç olarak borçlanmayı meşrulaştırmıştır. Neo-Klasik yaklaşım ise, borçlanmanın özel sektör üzerindeki dışlayıcı etkilerine dikkat çekmektedir. Günümüzde ise kamu borçlanması, sadece ekonomik değil, sosyal ve siyasal faktörlerin de etkisiyle şekillenen çok boyutlu bir politika aracı haline gelmiştir. Bu nedenle kamu borçlanma stratejilerinin oluşturulmasında, sadece kısa vadeli finansman ihtiyaçları değil, aynı zamanda borcun sürdürülebilirliği, verimliliği ve makroekonomik denge üzerindeki etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Günümüz ekonomilerinde devletlerin kamu gelirleri arasında en önemli kaynağı vergiler oluşturmaktadır. Ancak vergiler kamu harcamalarındaki artışların tamamını karşılayamadığından dolayı devletler borçlanma politikalarını da sık sık kullanmaktadırlar. 1929 Büyük Buhran sonrasında ekonomilere hakim olan Keynesyen iktisadi düşünce ile birlikte kamu borçlanması da devletlerin olağan gelirleri içerisinde yerini almıştır. Özellikle devletlerin temel kamu geliri olan vergiler ile kamu harcamaları finanse edilemediği durumda kamu borçlanması yoluna gidilmektedir. Ayrıca bütçe dengesinin sağlanmasına ek olarak, devletler büyük yatırımlar gerçekleştirecekse, ekonomik kriz dönemlerinde ya da döviz açığını kapatmada iç/dış borçlanmaya başvurmaktadırlar. Bundan dolayı, devletlerin borçlanma politikaları ekonomideki makroekonomik değişkenler üzerinde olumlu ya da olumsuz bazı sonuçlar meydana getirmektedir. Bu yüzden kamu borcunu etkileyen mali, ekonomik ve sosyal faktörler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için önemlidir. Özellikle 2008 Küresel Ekonomik Kriz ve 2020-Mart döneminde başlayan Covid-19 pandemisi sonrasında artan kamu harcamaları ile ülkeler yüksek kamu borçlarıyla karşılaşmışlardır. Bu durum kamu borçlarının diğer faktörleri olumsuz yönde etkileyeceği anlamına gelmemektedir. Ancak

yaşanan Covid-19 pandemisi sonrasında sürekli artmaya devam eden kamu borçları ülkeleri ekonomik büyüme ve diğer faktörler üzerinde endişelendirmeye neden olmuştur.

Bu çalışmada 10 Güneydoğu Avrupa ülkeleri için 2000-2023 dönemine ait yıllık veriler, kamu borcu, ekonomik büyüme, enflasyon oranı, cari işlemler dengesi ve bütçe dengesi arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Nedensellik ilişkisi araştırılmadan önce ilk olarak, panel veri setinde yer alan kesitler arasındaki yatay kesit bağımlılığının varlığı araştırılmıştır. Panel veri setinde yatay kesit bağımlılığın olduğu ve bir ülkede meydana gelen negatif ya da pozitif bir şokun diğer ülkeleri de etkileyeceği anlamına gelmektedir. Daha sonra panel veri setinde yer alan değişkenler için CADF ve CIPS birim kök testleri uygulanmıştır. Bu testlerin sonuçlarına göre bütün değişkenler düzeyde durağan çıkmıştır. Son aşama olarak, kamu borcu ve diğer değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu ve Hurlin panel nedensellik testi ile incelenmiştir. Nedensellik testinin sonucuna göre 10 Güneydoğu Avrupa ülkeleri için ekonomik büyümeden kamu borcuna doğru tek yönlü bir ilişki söz konusudur. Aynı şekilde kamu borcundan enflasyon oranına ve cari işlemler dengesine doğru tek yönlü bir ilişki bulunmuştur. Son olarak, bütçe açığından kamu borcuna doğru tek yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu kapsamda devletlerin kamu borçlanma süresinde kamu borç değişkeninin ilişkide olduğu değişkenlere dikkat ederek ve mali, ekonomik ve sosyal başka faktörleri de göz önünde bulundurarak kamu borçlanma politikalarını oluşturmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Beha, F., & Ruxho, F. (2024). How does public debt affect economic growth? The case of the new EU member states. *Global Business & Finance Review (GBFR)*, *29*(5), 45-59.

Bilan, I., & Roman, A. (2014). Interconnections between public indebtedness and inflation in contemporary economies. *Economics & Sociology*, *7*(4), 59.

Blanchard, O., Chouraqui, J. C., Hagamann, R. P., ve Sartor, N. (1990). The Sustainability of Fiscal Policy: New Answers to an Old Question. OECD Economic Studies (15).

Cabral, R., del Castillo, E., ve Hernández-Trillo, F. (2022). The sustainability of subnational public debt: evidence from Mexican states. *Regional and Federal Studies*, *32*(5), 593-615.

Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic modelling*, *29*(4), 1450-1460.

Gashi, B. (2020). The Impact of Public Debt on the Economic Growth in South Eastern Europe: An Empirical Panel Investigation. *Икономически изследвания*, (2), 3-18.

Jacobs, J., Ogawa, K., Sterken, E., & Tokutsu, I. (2020). Public debt, economic growth and the real interest rate: A panel VAR approach to EU and OECD countries. *Applied Economics*, *52*(12), 1377-1394.

Kadiroğlu, A. (2023). Türkiye'de Dış Borcu Etkileyen Ekonomik Faktörler: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı (1994-2020). *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *16*(3).

Law, S. H., Ng, C. H., Kutan, A. M., & Law, Z. K. (2021). Public debt and economic growth in developing countries: Nonlinearity and threshold analysis. *Economic Modelling*, 98, 26-40.

Lee, I. (2018). Is social expenditure responsible for recent rise in public debt in OECD countries?. *Applied Economics Letters*, *25*(1), 43-46.

Malak, M. (2022). Kamu Borcunun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: AB Ülkeleri Üzerine Bir Analiz. *Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi*, *4*(2), 13-28.

Güvenoğlu, H. (2024). Türkiye'de Kamu ve Özel Sektör Dış Borçları ile Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(1), 137-157.

Pesaran, M.H. (2004), "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", *Cambridge: Faculty of Economics, University of Cambridge, Cambridge Working Papers in Economics* No: 0435.

Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test İn The Presence of Cross Sectional Dependence, *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), ss.265-312.

Pesaran, M.H. ve Yamagata, T. (2008), "Testing Slope Homogeneity in Large Panels", *Econometrics,* 142, 50-93.

Prohl, S., & Schneider, F. G. (2006). *Sustainability of public debt and budget deficit: Panel Cointegration analysis for the European Union member countries* (No. 0610). Working Paper.

Sinha, P., Arora, V., & Bansal, V. (2011). Determinants of Public Debt for middle income and high income group countries using Panel Data regression.

Smith, A. (2002). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. http://files.libertyfund.org/files/220/0141-02_Bk.pdf.

Şeker, M. (2006). Dış borçlanmaya teorik bir bakış ve dış borçların ekonomik etkileri. *Sosyoekonomi*, *3*(3).

Toth, P., Tkacova, A., Gavurova, B., & Pechova, V. (2022). Determinants of Public Debt in EU countries. *Polish Journal of Management Studies*, *25*(1).

Oatley, T. (2010). Political institutions and foreign debt in the developing world. *International Studies Quarterly*, *54*(1), 175-195.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2017). Panel Zaman Serileri Analizi Stata Uygulamalı (3. Baskı 2020).